

ЁШЛАРНИ ТАЖОВУЗКОР ГОЯЛАРДАН АСРАШ - ДОЛЗАРБ
МАСАЛА

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7516555>

ELSEVIER

Foundation of Advanced Research Publisher's

Шарапова Сабохат Джаббаровна.

Гулистон давлат университети.
Психология фанлари доктори (Phd)

Abstract: мақолада республикамиз хавфсизлиги, барқарорлигига раҳна солаётган мафқуравий таудидлар, Царакатлар стратегиясининг "Хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш уамда чуқур уйланган, узаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат соҳасидаги устувор йуналишлар" деб номланган бешинчи устувор йуналишининг биринчи бандида белгиланган ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва ахборотни уимоя қилиш тизимини такомиллаштириш, ахборот соҳасидаги таудидларга уз вақтида ва мутаносиб равишда қарши уаракатларни ташкил этиш масалалари ёритилган.

Keywords: хавфсизлик, мафқуравий таудидлар, Царакатлар стратегияси, ахборот хавфсизлиги, миллий контент, миллий сегмент, интернет, кибернетик лудомания, ахборотни уимоя қилиш, миллий контентни ривожлантириш буйича комплекс дастур.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Received: 08-01-2023

Accepted: 09-01-2023

Published: 22-01-2023

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.Мирзиёев ташаббуси билан ишлаб чиқилган Х,аракатлар стратегиясининг бешинчи йуналиши сифатида "Хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш ҳамда чуқур уйланган, узаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат соҳасидаги устувор йуналишлар" белгиланди [1]. Мазкур устувор йуналиш бугунги кунда дунёда энг долзарб масала булган хавфсизликни ва жамиятда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлашга қаратилган.

Мазкур устувор йуналиш Х,аракатлар стратегиясида энг муҳим йуналиш ҳисобланади, чунки ижтимоий-сиёсий барқарорлик демократик, адолатли жамият қуришнинг энг муҳим асосидир. Барқарорлик, тинчлик, тотувлик - булар давлатчилигимизнинг янги биниси барпо қилинадиган пойдевордир. Барқарорлик доимо инсоният тарихида яратувчилик, бунёдкорлик фаолияти учун асос булган. Бежизга қадимги машҳур файласуф Конфуций: "Фаровонлик - мақсад, ислохотлар - унга эришиш йули, барқарорлик эса шарт-шароитдир", - деб айтмаган.

Бешинчи устувор йуналишнинг биринчи бандида республикамиз хавфсизлиги, барқарорлигига раҳна солаётган таҳдидлар: мафқуравий, сиёсий, харбий, экологик, техноген хавфлардан аҳолини ҳимоялаш мақсадида бир қатор чора-тадбирлар белгиланган. Ўзбекистоннинг конституциявий тузуми, суверенитети, ҳудудий яхлитлигини муҳофаза

килиш, давлатнинг мудофаа салохиятини мустахкамлаш, Ўзбекистон ^уролли Кучларининг жанговор кудрати ва қобилиятини оширишга эътибор қаратилган.

Аммо ҳавфсизликни таъминлаш бу фақатгина мамлакатни чегараларини ҳимоя қилиш ва мудофаа салохиятини мустахкамлаш эмас, балки фуқароларнинг онгини, дунёқарашини ҳам ҳимоя қилишдир. Бинобарин, ахборот ҳавфсизлигини таъминлаш ва ахборотни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш, ахборот соҳдсидаги таҳдидларга уз вақтида ва мутаносиб равишда қарши ҳаракатларни ташкил этиш, бугунги куннинг энг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади.

Аввало, шу аччиқ ҳаётий ҳақиқатни эътироф этиш керакки, глобаллашув жараёнида ахборот гоъвий таъсир утқазининг қучли воситасига айланиб бормоқда. Аксарият мафқуравий марказлар узларининг гаразли мақсадларига эришишда ахборот ҳуружларидан фойдаланмоқда.

Бугунги воқелик ҳар қандай давлат олдиға ахборот ҳавфсизлигини таъминлаш масаласини қундаланг қилиб қуймоқда.

Бу жихатдан, ХХ аср охири - ХХІ аср бошларида юз берган ахборот инқилоби инсон ва жамият борлигини тубдан узгартириб юборди. У географик ва вақт билан боғлиқ тусиқларни емирди, чегараларни очиб ташлади, дунёнинг исталган нуқтаси билан мулоқот қилиш имконини яратди, фаолият турларининг мазмунини узгартирди. Илғари амалға оширилишиға ойлар ва йиллар сарфланган ишлар энди санокли қунлар ва дақиқаларда амалға оширила бошлади. Янги шароитда "худуд" ва "масофа" тушунчалари узининг аввалги мазмуни ва аҳамиятини йукотди [2].

Ахборотлашган жамият тушунчаси кишилиқ жамияти ривожланишининг ҳозирги босқичида шаклланаётган ва ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида ахборот ҳамда информатикадан оқилона фойдаланишға асосланган сифатий ҳолатини тавсифловчи тушунча ҳисобланади. Ахборотлашган жамият назарияси асосчилари ижтимоий ривожланишни "босқичлар алмашинуви" нуқтаи назаридан қараган ҳолда, унинг шаклланишини қишлоқ ҳужалиғи, саноат ва хизматлар иқтисодиётидан кейин пайдо булган иқтисодиётнинг туртинчи - "ахборот сектори" юзаға қелиши билан боғлайдилар.

Уларнинг фикриға қура индустриал жамиятнинг асоси булган капитал ва меҳнат ахборотлашган жамиятда уз урнини ахборот ва билимға бушатиб беради. Ахборотлашган жамиятда иш билан банд қишиларнинг аксарият қисми ахборотни, айниқса, унинг асосий шакли булмиш билимларни яратиш, сақлаш, қайта ишлаш ва тарқатиш билан машғул буладилар. Бошқача айтганда, билимлар ва ахборот бундай жамиятларда ишлаб

чиқаришнинг асосий махсулига айланади. Ахборотлашган жамиятда нафакат ишлаб чиқариш, балки турмуш тарзи, кадриятлар тизими узгаради, моддий кадриятларга нисбатан маданий хордикнинг ахамияти ортади [3].

Ахборотлашган жамиятда ахборот технологиялари, коммуникациялар соҳасида банд кишилар миқдори ортади, ялпи ички махсулот яратишда уларнинг улуши усади, янги технологиялардан фойдаланиш ҳисобига вақтни тежаш - янги кадрият сифатида қарор топади, электрон демократия, инфор­мацион иктисодиёт, электрон давлат, электрон ҳуку­мат, рақамли бозорлар, электрон социал тармоқлар ривож топади.

Тегишли адабиётларда ахборотлашган жамиятнинг қуйидаги асосий хусусиятларини ажратиб қурсатилади:

- технологик омил (энг муҳим омил) - ишлаб чиқаришда, ташкилот ва корхоналарда, таълим тизимида ва маиший ҳаётда ахборот технологиялари кенг қулланилади;

- ижтимоий омил - ахборот ҳаёт сифатини узгартиришга рағбат беради, "информацион тафаккур" шаклланади ва мустаҳкамланади;

- иктисодий омил - ахборот муҳим ресурс, товар, хизмат, бандлик ва қушимча қиймат манбаи сифатида иктисодиётда ҳал қилувчи омилга айланади;

- сиёсий омил - ахборот эркинлиги фуқароларнинг сиёсий жараёнлардаги иштирокини юксалтиради ҳамда аҳолининг турли қатламлари уртасида келишувни таъминлайди;

- маданий омил - ахборот муҳим кадрият сифатида тан олиниб, унинг алоҳида шахс ва яхлит жамиятни ривожлантириш манфаатларига хизмат қилиши эътироф этилади [4].

Айни пайтда ахборотлашган жамиятда ҳам муайян муаммолар, қийинчиликлар, зиддиятлар мавжуд бўлади, хавотирли тенденциялар ҳам йук эмас.

Оммавий ахборот воситаларининг қуп асрлик таракқиёти 1986 йилда Интернетнинг пайдо бўлишига замин ҳозирлади. Интернет инсонларга чексиз янги имкониятлар яратди. Икки омил - Интернетнинг пайдо бўлиши ҳамда коммуникация хизматлари учун нархларнинг пасайиши ахборот соҳасининг ривожини жадаллаштириб юборди. Компьютерлар ва алоқа хизматлари учун нархларнинг пасайиши уларнинг ҳаммабоп ва оммабоп бўлишига туртки бўлди. Бу эса, уз навбатида, ахборот индустриясига ҳал қилувчи таъсир қурсатди, унинг миллионлаб янги истеъмолчилари ва кенг қуламли бозорлари пайдо бўлди. А^Шнинг Савдо-сотик вазирлиги томонидан утқазилган тадқиқот натижаларига қура 50 миллионлик

аудиторияни камраб олиши учун радиога 30 йил керак булди, телевидениега эса 13 йил ва Интернетга атиги 4 йил кифоя килди [5].

Бугунги кунда Интернет инсон хаётининг деярли барча жабхаларига дахл килмоқда. У шахсга уз билимларини ошириш, хордик чиқариш, халқаро ва ички сиёсатда содир булаётган воқеаларни кузатиб бориш, сиёсий ва иқтисодий муносабатларнинг фаол субъекти булиш, кургазмалар уюштириш, тақдимотлар утказиш, зарур нарсаларни харид килиш имконини беради. Интернет ҳукуматлар, давлат раҳбарлари, турли вазирликлар ва ташкилотлар, сиёсий партиялар ва жамоат ташкилотлари фаолиятининг фуқаролар учун шаффоф булишига хизмат килмоқда.

Шу билан бирга, Интернетда уюм-уюм ахборот "ахлатлари" борлигини ҳам эътироф этиш зарур. Бундан ташқари, бугунги кунда иллат сифатида гиёҳвандликка тенглаштириш мумкин булган Интернетга қарамлик авж олган. Ёшлар асосий вақтларини ижтимоий тармоқларга сарф қилсалар, мактаб укувчилари эса компьютер уйинларига тобора муккасидан кетмоқдалар. Компьютер уйинларига ҳаддан ташқари берилиш болаларнинг, ёшларнинг жисмоний ва маънавий соғлигига салбий таъсир курсатмоқда. Интернет тармогидаги эркинлик компьютерга қарамликни кучайтиради, бугунги кунда бир қанча давлатларда бундай кишиларни мажбурий даволаш йулга қуйилмоқда.

"Кибернетик лудомания" тушунчаси жаҳон медицина амалиётига расман киритилган қасаллик номи. Киберлудомания - компьютер уйинбозлиги. Россиядаги Бехтерев номидаги Психиатрия институтида 7 йил давомида ушбу қасалликдан 200 киши даволаниб чиққан. Италияда лудомания синдромига қалинган беморларга ёрдам курсатиш расман йулга қуйилган. Хитойда ҳам компьютерга боғланишдан даволовчи худди шундай клиника очилди. Пекин харбий госпитали қошида очилган бу клиникада юзлаб беморлар қунига 50 А^Ш доллари тулаб даволаниб чиқишади. Кореяда хар йили уйинбозликдан 7 киши халок булмоқда [6].

Компьютер клубларида аксарият мактаб укувчилари уйнайдиган "Контр страйк", "Контра", "Дота", "Бой без правил" уйинлари болаларда шафқатсизлик ва тажовузқорлик иллатларини шакллантиради. Уйин пайтидаги узлуксиз рухий зуриқиш эса мия ва юрак фаолиятига салбий таъсир курсатади.

Мобил телефонлари орқали компьютер уйинларини онлайн тарзда уйнаш имкониятини пайдо булиши болаларни уйинбозлик қасалига қалиниш хавфини янада оширди.

2016 йилдан бошлаб ижтимоий тармоқларда усмирларнинг нафақат жисмоний ва маънавий соғлиғига, балки тугридан-тугри хаётига хавф соладиган уйинлар пайдо булди. Россияда 7 ёшдан 18 ёшгача усмирлар уртасида суицид холатининг купайиб кетишига "Тихий дом" ёки "Синий кит" уйинлари сабаб булгани аниқланди. 50 боскичдан иборат булган бу уйиннинг охирги боскичи усмирнинг узини узи улдириши билан якун топади.

Компьютер уйинлари, ижтимоий тармоқлар ёшларнинг кулидаги китоб ва спортнинг урнини тобора эгаллаб бормоқда, уларни баркамол авлод килиб тарбиялаш учун килаётган саъй-харакатларимизга тускинлик килмоқда. Бу холат ёшларимизнинг келажағига унглаб булмас даражада таъсир курсатади. Узбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислам Каримовнинг "Юксак маънавият - енгилмас куч" китобида ушбу муаммонинг ечими курсатиб берилган: "Хаммамиз яхши биламизки, хар кайси давлатнинг чегараларини дахлсиз саклашда харбий куч-кудрат, куролли кучлар сув ва хаводек зарур. Аммо халкимиз, авваломбор, ёш авлодимиз маънавий оламининг дахлсизлигини асраш учун биз нималарга таяниб-суяниб иш олиб боришимиз керак, деган савол бугун барчамизни уйлантириши табиий.

Мен, хаётда куп бора тасдиғини топган хакикатдан келиб чиккан холда, бу масалада шундай деган булардим: тобора кучайиб бораётган бундай хатарларга карши доимо сергак, огох ва хушёр булиб яшашимиз зарур. Бундай таудидларга карши хар томонлама чукур уйланган, пухта илмий асосда ташкил этилган, мунтазам ва узлуксиз равишда олиб бориладиган маънавий тарбия билан жавоб бериш мумкин" [7].

Мустакиллик йилларида мамлакатимизда мазкур соха ривожига хизмат килувчи хукукий, иктисодий, ижтимоий, илмий-маърифий ва маънавий-мафкуравий асослар яратилди, деб бемалол айтиш мумкин. Жумладан, соханинг хукукий асоси сифатида демократик талаб ва стандартларга тула мос келадиган, унга якин конун хужжатларини уз ичига олувчи конунчилик базаси яратилди. Улар орасида "Ахборот эркинлиги ва кафолатлари тугрисида", "Оммавий ахборот воситалари тугрисида", "Телекоммуникациялар тугрисида", "Реклама тугрисида", "Муаллифлик хукуки ва турдош хукуклар тугрисида", "Ахборотлаштириш тугрисида"ги мухим конунлар, куплаб конуности хужжатлари соха ривожининг адолатли хукукий маконда кечишини таъминлашда мухим роль уйнамоқда.

"Фукарларнинг ахборот соуасидаги хукук ва эркинликларини таъминлаш масаласи инсоннинг ахборот олиш, ахборотни ва уз шахсий фикрини таркатиш хукуки ва эркинлигини узиди мужассам этган булиб, бу

Узбекистонда демократик жамият асосларини барпо этишнинг мууим шарти, таъбир жоиз булса, тамал тоши х,исобланади" [8].

Агар истиклолнинг дастлабки йилларида республикада фаолият курсатаётган оммавий ахборот воситаларининг аксарияти давлат тасарруфида, демак, уларнинг иктисодий-молиявий таъминоти хам давлат зиммасида булган булса, бугунги кунга келиб республикамизда мавжуд барча телеканалларнинг 53 фоизи, радиоканалларнинг эса 85 фоизи нодавлат ОАВси хисобланади. Босма оммавий ахборот воситаларига эгалик - муассислик килишда нодавлат секторининг улуши бундан-да купрок фоизни ташкил этади. Жахон ахборот бозори меъёр ва талабларига тобора мослашиб бораётган мазкур ОАВлари узини узи бошқариш, маблаг билан таъминлаш, укувчи - томошабин - мухлис эътиборини тортишнинг хилма-хил услубларини фаол изламоқда ва топмоқда. Натижада айрим марказий нашр ва каналлардан ташқари аксарият ОАВлари иктисодий мустакилликка, яъни тула фаолият эркинлигига эгадир.

Ушбу сохани хам глобаллашиб бораётган дунёга, шиддатли ривожланаётган замон чакирикларига мунтазам мослаб боришдек долзарб талабдан келиб чиқиб, Х,аракатлар стратегиясида ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва ахборотни химоя килиш тизимини такомиллаштириш, ахборот соҳасидаги таҳдидларга уз вақтида ва мутаносиб равишда қарши ҳаракатларни ташкил этиш буйича қатор тадбирлар белгиланган.

Узбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 14 август 2017 йилдаги 625-сон қарори билан 2017 - 2019 йилларда Интернет жахон ахборот тармогида миллий контентни ривожлантириш буйича комплекс дастур тасдиқланди.

У қуйидагиларни назарда тутди:

- миллий контент ва веб-ресурсларни ривожлантиришни рағбатлантириш ва оммалаштириш, уларнинг ташкилий, моддий-техник ва молиявий қуллаб-қувватлаш тизимини яратиш;
- интернетнинг миллий сегментини гоявий-мазмунан тулдириш, фойдаланувчиларнинг, энг аввало, ёшларнинг замонавий талабларига жавоб берадиган оммабоп ахборот ресурслари, медиа-маҳсулотлари, бадиий, мультипликацион ва хужжатли фильмларни яратиш ва ривожлантириш, шунингдек интернет-журналистикани ривожлантириш;
- маҳаллий ижтимоий тармоқларда миллий контентни ривожлантириш ва хорижий ахборот ресурсларида унинг улушини ошириш, Узбекистон мессенжерлари ва ижтимоий тармоқлари фаолиятини такомиллаштириш, уларнинг жозибадорлигини ошириш ҳисобиға аудиториясини кенгайтириш;

- таълим контентини янада такомиллаштириш, "ZiyoNET" таълим ахборот тармоги имкониятларини кенгайтириш, таълим муассасалари укув дастурлари билан интеграцияланган замонавий веб-ресурсларни яратиш;
- Интернетда яратиладиган миллий ахборот ресурсларини янада тартиб килиш ва оммалаштириш [9].

Комплекс дастурни сифатли амалга ошириш учун вазирликлар ва идоралар, шунингдек хужалик бошқаруви органлари раҳбарлари шахсан масъул этиб белгилаб қуйилди.

Мазкур Дастурда белгиланган тадбирлар миллий ахборот тизимини ҳар томонлама куллаб-қувватлаш, унинг фаолиятини такомиллаштириш ва таъсир доирасини оширишга ҳамда ёшларнинг ахборот-психологик ҳавфсизлигини таъминлашга хизмат қилади.

Бугун Ўзбекистон ягона ахборот тизимининг фаол субъектига айланди. Унинг дунё билан алоқаси, жаҳон ижтимоий-сиёсий жараёнларига иштироки, давлатлараро муносабатлар, сиёсий, иктисодий, ижтимоий, ҳуқуқий ва маданий алоқалари умумжаҳон ахборот тизими таркибида амалга оширилмоқда. Бу бевосита электрон почта, электрон ахборот алмашиш тизими орқали ҳам миллий, ҳам дунёвий муаммоларни ҳал этишда фаолият самарадорлигини оширишда, вақтни тежашда, молиявий харажатларнинг кескин камайишида, қолаверса, замонавий ахборот алмаштириш салоҳиятини намоён қилишда қатъи самара бермоқда.

Хулоса қилиб айтганда, Ҳаракатлар стратегиясининг "Ҳавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш ҳамда чуқур уйланган, узаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат соҳасидаги устувор йуналишлар"ида ахборот ҳавфсизлигини таъминлаш бўйича белгиланган чора-тадбирлар миллий контент ва веб-ресурсларни ривожланиши, ёшларнинг замонавий талабларига жавоб берадиган оммабоп ахборот ресурслари, медиа-маҳсулотлари яратилишини таъминлайди. Интернетда яратиладиган миллий ахборот ресурслари ёшларимизнинг мустақил фикрлаш қобилиятини ривожланиши, ҳар қандай ҳужумкор ва бузғунчи гояга қарши мафкуравий иммунитетини мустаҳкамлашга ёрдам бериши, охир-пировардида юртимиз ва жаҳонда юз бераётган муҳим ҳодисаларга дахлдорлик ҳисси билан яшашини қучайтириши шубҳасиздир.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi

PF-4947-son Farmoni (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son).

2. A.Azizxo'jayev, N.Umarova, R.Qo'chqorov. Globallashuv va axborotlashgan jamiyat muammolari. - T.: Akademiya, 2011. - B.14 - 15.

3. Qo'chqorov R, Tojiboyeva D., Milliy g'oya: asosiy tushuncha va tamoyillar. - T.: TDYU, 2016. - B.89.

4.<http://socialengec.ucoz.ru/publ/teorii_socialnogo_razvitija/storonniki_in_formacionnogo_obshhestva/3-1-0-95>

5. "Ministerstvo torgovli SSHA soobshayet..." // Mir Internet. - 1998, - № 6.

6. Quronov M. Ezgu g'oyalar ro'yobi. - T.: Ma'naviyat, 2011. - B.63.

7. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: Ma'naviyat, 2008. - B.115.

8. Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruza. 2010-yil 12-noyabr. - T.: "O'zbekiston", 2010. - B.131-132.